

LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTRO IR
LIETUVOS RESPUBLIKOS SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTRO
Į S A K Y M A S

**DĖL PROFESINIO ORIENTAVIMO STRATEGIJOS IR JOS
ĮGYVENDINIMO VEIKSMŲ PLANO TVIRTINIMO**

2003 m. lapkričio 19 d. Nr. ISAK-1635/A1-180
Vilnius

Siekdami sukurti aplinką profesinio orientavimo sistemai bei paslaugų plėtotei Lietuvoje atsižvelgiant į šalies ekonominės bei socialinės raidos perspektyvas ir individualius kiekvieno visuomenės nario poreikius,

t v i r t i n a m e pridėdamą profesinio orientavimo strategiją;

p a v e d a m e iki 2004 m. sausio 31 d. parengti profesinio orientavimo strategijos įgyvendinimo planą.

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTRAS

ALGIRDAS MONKEVIČIUS

SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTRĖ

VILIJĄ BLINKEVIČIŪTĖ

PATVIRTINTA
Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ir
Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo
ministrų 2003 m. lapkričio 19 d. įsakymu Nr. ISAK-1635
/ A1-180

PROFESINIO ORIENTAVIMO STRATEGIJA

Pratarmė

1. Šio strateginio dokumento projektas buvo parengtas remiant Europos Komisijos sparčiai Dvynių programai, kuri yra viena iš didesnės *Phare* programos dalių. Sparčiojo Dvynių projekto pavadinimas – „Profesinio rengimo administracinių gebėjimų stiprinimas siekiant ekonominės ir socialinės sanglaudos“. Konkrečiai šią veiklą remiantis projektas „Profesinis rengimas siekiant ekonominės ir socialinės sanglaudos (ESS)“ sudaro *Phare-2001 ESS* programos dalį.

2. Projekto uždavinys – teikti paramą Švietimo ir mokslo, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoms bei Žmonių išteklių plėtros programų paramos fondui kuriant politikos gaires, stiprinant institucinius gebėjimus ir planuojant konkrečią bandomąją veiklą, skatinančią tęstinę profesinio mokymo plėtrą, tęstinio profesinio mokymo ir mokymosi visą gyvenimą plėtotę bei užtikrinant darbo jėgos konkurencingumą ir gebėjimą adaptuotis pasikeitus rinkos sąlygoms.

3. Šis profesinio orientavimo strateginis dokumentas glaudžiai susijęs su Baltosios knygos „Mokymasis visą gyvenimą ir tęstinis profesinis mokymas“ projektu, Profesinio mokymo finansavimo schemų strategija bei Profesinio mokymo įstatymo peržiūros procesu.

4. Pradinis dokumento variantas buvo parengtas darbo grupės, sudarytos iš Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų institucijų atstovų – administratorių bei praktikų, dirbančių profesinio informavimo ir konsultavimo srityje, talkinant Europos

Sąjungos konsultantui. Projektą koordinuoja Žmonių išteklių plėtros programų paramos fondas.

Profesinio orientavimo strategijos tikslas

5. Profesinio orientavimo strategijos pagrindinis tikslas – sukurti aplinką profesinio orientavimo sistemai bei paslaugų plėtotei Lietuvoje atsižvelgiant į šalies ekonominės bei socialinės raidos perspektyvas ir individualius kiekvieno visuomenės nario poreikius.

I. LIETUVOS PROFESINIO ORIENTAVIMO VIZIJA, MISIJA IR TIKSLAI

Šiame skyriuje pateikiamas profesinio orientavimo paslaugų srities apibūdinimas, aprašoma didėjanti paslaugų svarba ir vaidmuo mokymosi visą gyvenimą procese bei apibrėžiama profesinio orientavimo ateities vizija.

Profesinio orientavimo paslaugų apibrėžimas

6. Informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugos priklauso tai paslaugų sričiai, kuri padeda asmenims neatsižvelgiant į jų amžių ir gyvenimo etapą pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse ir aktyviai kurti savo profesinę karjerą. Šios paslaugos skiriamos tiems, kurie dar nėra pradėję profesinės karjeros, kurie ieško darbo ir tiems, kurie jau dirba.

7. Terminas „profesinio orientavimo paslaugos“ šiame dokumente vartojamas aprašant visą informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugų spektrą. Terminas apima plačią paslaugų sritį, kurią sudaro:

7.1. profesinis švietimas kaip mokymo programos dalis ir kita mokymo institucijose vykdoma veikla, kurios tikslas – padėti besimokantiems išsiaiškinti būsimosios profesinės karjeros tikslus, susipažinti su darbo pasauliu bei padėti jiems įgyti gebėjimus profesinei karjerai planuoti (tai gali būti organizuota veikla, kurioje teikiant patarimus bei informaciją dalyvautų darbdaviai, buvę studentai, besimokančiųjų tėvai);

7.2. asmeninis patarimas, konsultavimas ir orientavimas padedant priimti sprendimus, susijusius su galimybėmis pasirinkti tolesnį mokymąsi ir/arba planuoti profesinę karjerą;

7.3. įdarbinimo paslaugos/konsultavimas įskaitant pirminį pasirinkimą, darbo pakeitimą arba įdarbinimą po ilgos pertraukos;

7.4. parama specialiųjų poreikių grupėms;

7.5. konsultavimas asmenų, kuriems gresia nedarbas;

7.6. paslaugos vykdančios rašytinės arba informacijos ir komunikacijos technologijų (IKT) pagrindu parengtos informacijos sklaidą apie užimtumo ir mokymosi galimybes, paprastai nurodant instituciją, kurioje prireikus galima gauti išsamesnę informaciją.

Profesinis orientavimas platesnės ekonominės ir socialinės politikos kontekste

8. Veiksmingai teikiamos profesinio orientavimo paslaugos yra svarbios tiek švietimo sistemai, tiek darbo rinkai bei jų tarpusavio sąveikai. Jos padeda kaip galima geriau panaudoti žmonių išteklius, sudarydamos palankesnes aplinkybes užtikrinti, kad žmonių turimi gebėjimai ir interesai sutaptų su esamomis mokymosi ir užimtumo galimybėmis. Šios paslaugos yra svarbiausias mokymo ir užimtumo politikos elementas nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygmenimis, taip pat yra sudedamoji aktyvios darbo rinkos politikos dalis. Europos Sąjungos kontekste profesinis orientavimas laikomas vienu iš svarbiausių veiksmų, skatinančių užimtumą, darbo jėgos prisitaikymą prie rinkos sąlygų, verslumą bei lygias galimybes – keturis Europos Komisijos užimtumo strategijos ramsčius.

Profesinio orientavimo vaidmuo mokymosi visą gyvenimą plėtroje

9. Profesinio orientavimo paslaugos pripažįstamos kaip svarbiausias mokymosi visą gyvenimą strategijos elementas. Europos Komisijos memorandume dėl mokymosi visą

gyvenimą išdėstytos šešios pagrindinės mintys. Viena iš jų yra profesinio orientavimo paslaugų plėtotė. Paslaugų plėtotės uždavinys – užtikrinti, kad kiekvienas individas galėtų lengvai gauti geros kokybės informaciją bei patarimus, susijusius su mokymosi galimybėmis visoje Europoje ir per visą gyvenimą.

10. Europos Komisija nustatė bendros ir išsamios mokymosi visą gyvenimą strategijos rengimo ir įgyvendinimo pagrindines sritis:

- 10.1. veikla partnerystės pagrindais;
- 10.2. mokymosi kultūros formavimas;
- 10.3. priėjimo prie mokymosi galimybių gerinimas;
- 10.4. tobulumo siekimas;
- 10.5. orientacija į mokymosi poreikius;
- 10.6. tinkamas aprūpinimas ištekliais.

11. Profesinio orientavimo paslaugos prisideda prie pirmųjų trijų pagrindinių sričių. Jos ne tik užtikrina ryšį tarp mokymosi poreikių ir mokymo galimybių, bet ir yra reikšmingos tiek gerindamos priėjimą prie mokymosi galimybių, tiek motyvuodamos potencialius besimokančiuosius. Profesinis orientavimas ypač svarbus padedant besimokančiajam surasti savo kelią itin sudėtingose mokymo sistemose bei greitai kintančioje darbo rinkoje.

12. Europos Komisijos politika mokymosi visą gyvenimą srityje iškelia profesinio orientavimo poreikį siekiant, kad lygios galimybės būtų prieinamos visiems asmenims, ypač tiems, kuriems gresia socialinė atskirtis. Ji pabrėžia IKT grindžiamų paslaugų, kurios teikiamos bendradarbiaujant su kitų vietinių paslaugų teikėjais, vaidmenį. Taip pat rekomenduojama Europos lygmens partnerystė kaip priemonė, prisidedanti prie keitimosi pažangia praktika bei skatinanti aktyvios pilietybės ir mobilumo principų įgyvendinimą Europoje. Orientavimo vertingumas pripažįstamas tiek asmeninių lūkesčių išsipildymo, tiek darbo rinkos ir plačiosios visuomenės poreikių tenkinimo požiūriu.

13. Mokymasis visą gyvenimą laikomas nuolatiniu gebėjimų ir žinių atnaujinimo procesu, o profesinis orientavimas – priemone šį procesą įgyvendinti. Tiek vienas, tiek kitas yra svarbūs:

- 13.1. stiprinant ryšius tarp mokyklų, praktinio mokymo institucijų ir darbdavių;
- 13.2. užtikrinant balansą tarp mokymo paklausos ir pasiūlos;
- 13.3. mažinant besimokančiųjų „nubyrėjimo“ skaičių.

Profesinio orientavimo Lietuvoje bendroji vizija

14. Strategijos įgyvendinimo veiksmingumas priklauso nuo to, ar visi interesų turintys asmenys turi bendrą nuomonę apie tai, kokie yra profesinio orientavimo veiklos tikslai ir ko iš šios veiklos tikimasi. Tai išankstinė sąlyga siekiant, kad profesinio orientavimo paslaugų planavimas būtų koordinuotas, paslaugų teikimas nuolat tobulinamas, o tobulinimo veikla įvertinama. Toliau pateikiama profesinio orientavimo veiklos vizija, misija ir tikslai. Visa tai parengta, orientuojantis į tarptautines ir Europoje vyraujančias tendencijas ir prioritetus bei – tai yra svarbiausia – atsižvelgiant į Lietuvos poreikius ir siekius.

Vizija

15. Darni ir veiksminga Lietuvos profesinio orientavimo sistema – sudedamoji mokymosi visą gyvenimą politikos dalis, prisidedanti prie šalies ekonominės ir socialinės plėtros bei skatinanti asmeninę šalies piliečių raidą.

Misija

16. Teikti profesinio orientavimo paslaugas siekiant padėti visiems asmenims neatsižvelgiant į jų amžių bei gyvenimo tarpsnį, ir ypač iš bendrojo lavinimo mokyklų „iškritusiems“ asmenims, jaunimui be profesinio pasirengimo bei asmenims, priskiriamiems prie socialiai pažeidžiamų grupių, pasirinkti ar keisti profesiją ir tapti atsakingiems už savo karjerą.

Profesinio orientavimo tikslai

17. Numatomi šie tikslai:

17.1. teikti Lietuvos žmonėms kokybišką informaciją apie mokymosi ir įsidarbinimo galimybes;

17.2. teikti kokybiškas profesinio orientavimo paslaugas visiems gyventojams, neatsižvelgiant į jų amžių, lytį, tautybę ar gyvenamąją vietą bei socialinę padėtį, pagal individualius ir visuomenės poreikius.

17.3. gerinti jaunų žmonių ir suaugusiųjų įsidarbinimo gebėjimus, skatinti jų verslumą ir nuolatinį žinių siekimą;

17.4. ugdyti žmonių socialinį aktyvumą ir atsakomybę už savo profesinę veiklą, siekiant išvengti nedarbo.

II. ESAMOS PADĖTIES ANALIZĖ

Aplinka

18. Lietuvai, besirengiančiai tapti Europos bendros ekonominės ir socialinės erdvės nare, didelę įtaką daro Europoje vyraujančios tendencijos profesinio orientavimo plėtros srityje. Profesinis orientavimas vis labiau siejamas su ekonomine ir socialine politika, mokymosi visą gyvenimą strateginėmis kryptimis, numatomos profesinio orientavimo paslaugų veiksmingumo didinimo gairės. Dėl šių priežasčių Europoje išaugo ir šios srities prestižas.

19. Didėjant profesinio orientavimo svarbai ir aktualumui:

19.1. profesinis orientavimas tampa tęstiniu, daugiamačiu procesu, kuris prasideda mokyklose, tęsiasi pereinamuoju į suaugusiųjų gyvenimą ar jų darbo veiklą laikotarpiu ir yra pasiekiamas per visą suaugusiųjų gyvenimą;

19.2. stebimas poslinkis prie atvireshio modelio. Profesinio orientavimo specialistai taiko visą spektrą intervencijų ir darbo su kitais asmenimis bei per kitus asmenis (mokytojus, auklėtojus, tėvus, darbdavius ir kt.) metodų;

19.3. profesinio orientavimo sektoriuje vis labiau ryškėja profesionalumas, didėja reikalavimai konsultantų specialiam pasirengimui;

19.4. vis didesnės svarbos įgyja individas kaip aktyvus orientavimo proceso dalyvis, o ne pasyvus gavėjas. Manoma, kad profesinio orientavimo paslaugos turi padėti žmonėms patiems kurti savo profesinę karjerą;

19.5. reikšmingesnis yra „priėjimas prie informacijos“, o ne „informacijos suteikimas“ – į klientą orientuotas metodas;

19.6. didėja profesinio orientavimo vartotojų įvairovė;

19.7. vis artimesnis darosi valstybinio ir privataus sektorių tarpusavio ryšys;

19.8. atsiranda partnerystė tarp švietimo, užimtumo ir visuomenės;

19.9. teikiant paslaugas atsižvelgiama į nacionalinę ir regioninę dimensiją;

19.10. rengiami paslaugų teikimo kokybės standartai;

19.11. profesiniam orientavimui vykdyti rengiama didelė instrumentų, mokymo medžiagos, programinės įrangos įvairovė;

19.12. profesinio orientavimo pagal poreikį idėja įgyvendinama per visuomenei atvirus centrus, pagalbos telefonų linijas bei kitomis priemonėmis.

Stiprybės

Teisės aktai

20. Atsiliiepiant į Europai būdingas profesinio orientavimo plėtros tendencijas Lietuvoje parengta nemažai teisės aktų ar pasirašyta politinių dokumentų, kurie turi įtakos profesinio orientavimo paslaugų plėtrai.

21. 1996 m. Lietuvos Respublikos Seime buvo ratifikuota Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 142 „Dėl profesinio orientavimo ir profesinio rengimo ugdant

žmogaus išgales“¹, kurioje profesinis orientavimas glaudžiai siejamas su užimtumo politika. Joje pabrėžiama, kad kiekviena šalis „priima ir plėtoja visapusišką ir koordinuotą profesinio orientavimo ir profesinio rengimo politiką ir programas, glaudžiai susijusias su užimtumu“. Minėtoji politika ir programos apima:

21.1. užimtumo poreikius, galimybes ir problemas regioniniu ir nacionaliniu lygmenimis;

21.2. ekonominės, socialinės ir kultūrinės plėtros stadiją ir lygį;

21.3. žmogaus gebėjimų ugdymo ir kitų ekonominių, socialinių bei kultūrinių tikslų tarpusavio ryšius.

22. Bendrojo lavinimo mokyklų mokinių ir besimokančio jaunimo, nepasirengusių darbo rinkai suaugusių asmenų ir jaunimo profesinio orientavimo tikslus bei uždavinius numato 1998 m. švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl profesinio orientavimo tvarkos“². Jame pabrėžiama, kad „profesinio orientavimo tikslas – bendradarbiaujant su bendrojo lavinimo, profesinio mokymo, aukštesniosiomis ir aukštosiomis mokyklomis, darbdaviais ir jiems atstovaujančiomis organizacijomis, teritorinėmis darbo biržomis, dalyvaujant mokinių tėvams ir pedagogams, organizuoti profesinį informavimą ir konsultavimą, parengti orientuojamą asmenį racionaliam profesijos pasirinkimui, išvengiant atsitiktinių sprendimų, ir aktyviai profesinės karjeros paieškai“.

23. Konkretias priemones, padedančias plėtoti jaunimo profesinį orientavimą, numato 1998 m. Vyriausybės nutarimas „Dėl jaunimo profesinio orientavimo ir integravimo į darbo rinką priemonių“³.

24. Profesinio mokymo įstatymas⁴ reglamentuoja ministerijų kompetencijas profesinio orientavimo srityje: Švietimo ir mokslo ministerija užtikrina profesinį konsultavimą bendrojo lavinimo ir profesinėse mokyklose, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija organizuoja darbo rinkos ir jaunimo užmokyklinį profesinį konsultavimą.

25. Profesinio orientavimo svarba viso žmogaus gyvenimo laikotarpiu bei šios srities paslaugų plėtra numatoma Profesinio rengimo baltojoje knygoje (1999 m.).

26. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas⁵ įpareigoja neformaliojo suaugusiųjų švietimo vykdytojus ir jų socialinius partnerius „padėti įgyvendinti igimtą žmogaus teisę visą gyvenimą ugdyti savo asmenybę“. Įstatymas nustato, kad pagrindiniai neformaliojo suaugusiųjų švietimo uždaviniai – sudaryti sąlygas nuolat tenkinti pažinimo poreikius, mokantis visą gyvenimą siekti naujų gebėjimų ir kvalifikacijų. Šie uždaviniai glaudžiai susiję su veiksmingomis profesinio orientavimo paslaugomis.

27. Invalidų socialinės integracijos įstatymas⁶ reglamentuoja neįgalių žmonių ugdymo, mokymo ir profesinio orientavimo galimybes. Jame teigiama, kad asmuo negali būti nepriimtas į mokymo įstaigą dėl invalidumo, o „pasirinkti ir įsigyti profesiją invalidai orientuojami pagal Švietimo ir mokslo bei Sveikatos apsaugos ministerijų parengtą programą bendrose ir specialiose ugdymo, mokymo įstaigose, atsižvelgiant į invalidų polinkius, sugebėjimus, fizinę ir psichinę būklę“.

28. Bedarbių rėmimo įstatymas⁷ numato tęstinio mokymo galimybes ir bedarbių profesinį mokymą, kvalifikacijos tobulinimą bei perkvalifikavimą. Įstatymas reglamentuoja įdarbinimo arba papildomų darbo vietų steigimo kvotas labiausiai socialiai pažeidžiamoms asmenų grupėms: I ir II grupės invalidams.

29. 2003 metais priimta Švietimo įstatymo nauja redakcija. Įstatyme reglamentuota, kad profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugos – informacija apie mokymosi galimybes pagal profesinio mokymo, aukštesniojo ir aukštojo mokslo studijų programas, mokymosi galimybes kitų šalių mokyklose ir įsidarbinimo galimybes Lietuvos darbo rinkoje ir konsultavimas – teikiamos mokyklose, informavimo centruose, konsultavimo tarnybose,

¹ Žin., 1996, Nr.30-738;

² Žin., 1998, Nr. 39-1046;

³ Žin., 1998, Nr. 5-86;

⁴ Žin., 2000, Nr. 92-2877;

⁵ Žin., 1998, Nr. 66-1909;

⁶ Žin., 1998, Nr. 98-2706;

⁷ Žin., 2002, Nr. 2-51;

darbo biržose pagal švietimo ir mokslo bei socialinės apsaugos ir darbo ministrų nustatytus reikalavimus.

30. „Užimtumo didinimo 2001–2004 metais programa“⁸ vienu iš jaunimo užimtumo gebėjimų didinimo tikslų numato: „plėsti ir gerinti profesinį informavimą, orientavimą ir konsultavimą, supažindinti mokinius su šiuolaikinės visuomenės socialinės bei ekonominės plėtros tendencijomis ir įsidarbinimo galimybėmis informacinėje visuomenėje“.

31. Nacionalinis 2002–2004 m. plėtros planas apibrėžia žmonių išteklių plėtrą kaip pagrindinę strateginę Lietuvos sritį kartu su žiniomis grindžiamos ekonomikos kūrimu ir laiko ją būtina ekonomikos augimo sąlyga. Dokumentas pabrėžia poreikį didinti darbo rinkos dalyvių motyvaciją mokytis bei sudaryti sąlygas mokytis, užtikrinant darbo jėgos gebėjimą greitai prisitaikyti prie nuolat kintančių rinkos sąlygų. Šių siekių įgyvendinimas glaudžiai susijęs su profesiniu orientavimu.

32. Bendrasis Lietuvos užimtumo politikos prioritetų įvertinimo dokumentas (2002 m.), pasirašytas LR Vyriausybės ir Europos Komisijos, nustato prioritetus, kurie, juos įgyvendinus, turės įtakos profesinio orientavimo paslaugoms. Įsipareigojama:

32.1. suderintai ir sėkmingai įgyvendinti šiuo metu vykdomas švietimo reformas, ypač siekiant pagrindinėse mokyklose sumažinti „nubyrėjimą“, gerinti profesinio rengimo prieinamumą, kokybę ir reikšmingumą bei parengti ir įgyvendinti mokymosi visą gyvenimą nacionalinę strategiją;

32.2. parengti detalų valstybinių įdarbinimo tarnybų reformos veiksmų planą, didinant aprūpinimą reikalingais ištekliais, kad šios paslaugos galėtų suvaidinti aktyvesnį vaidmenį užtikrinant bedarbių integraciją į darbo rinką.

Įstaigų tinklas

33. Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos turi 6 teritorines darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybas didžiuosiuose miestuose – Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Alytuje bei 3 punktus Ignalinoje, Naujojoje Akmenėje bei Tauragėje. Jų veikla apima visą šalies teritoriją. Plečiamas darbas su specialiujų poreikių asmenų grupėmis – nuteistaisiais, neįgaliaisiais, kariais, grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, ilgalaikiais bedarbiais, tautinėmis mažumomis, imigrantais, prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukomis. Teritorinėse tarnybose dirba aukštos kvalifikacijos konsultantai, turintys psichologo išsilavinimą bei didelę darbo patirtį.

Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba rengia integracijos į darbo rinką, karjeros planavimo, socialinės adaptacijos, profesinio bei asmeninio augimo programas (parengtas ir įdiegtas aktyvios darbo paieškos programų sąvadas), adaptuoja, standartizuoja ir diegia diagnostines metodikas, vykdo nuoseklaus konsultantų kvalifikacijos tobulinimo programas, rengia ir vykdo tikslines specialiujų poreikių asmenų integravimo į darbo rinką programas. Teritorinių tarnybų veikla yra planuojama bei koordinuojama, vykdoma veiklos kokybės priežiūra, atliekami teikiamų paslaugų vertinimo ir efektyvumo tyrimai.

34. Lietuvos darbo birža, kurią sudaro Respublikinė darbo birža ir 46 teritorinės darbo biržos, teritorinėse darbo biržose vykdo besikreipiančių asmenų profesinį informavimą ir įsidarbinimo konsultavimą bei tarpininkavimą, siunčia juos profesinei psichologinei konsultacijai į teritorines darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybas. Darbo birža plečia atviro informavimo centrų ir minibiržų tinklą. Teritorinėse darbo biržose paslaugoms teikti įsteigti 5 darbo centrai, 3 jaunimo darbo centrai, 46 informacijos ir konsultavimo centrai, 1 profesinio informavimo centras.

35. Respublikiniame pedagoginiame-psichologiniame centre (pavaldžiamame Švietimo ir mokslo ministerijai) su 8 apskričių skyriais Alytuje, Kaune, Panevėžyje, Klaipėdoje, Tauragėje, Utenoje, Vilniuje ir 26 teritorinėse psichologinėse-pedagoginėse tarnybose (pavaldžiose savivaldybių administracijoms) dirba specialieji ir socialiniai pedagogai, logopedai, psichologai, kurie atlieka psichologinį ir pedagoginį vaiko vertinimą, konsultuoja tėvus ir mokytojus, turinčius specialiujų poreikių mokinių mokymosi, elgesio, emocijų,

⁸ Žin., 2001, Nr. 40-1404;

bendravimo sutrikimų problemų, rengia rekomendacijas dėl jų tolesnio mokymosi. Kai kurių pedagoginių-psichologinių tarnybų psichologai teikia profesinio orientavimo paslaugas.

36. 1997 m. Respublikiniuose moksleivių techninės kūrybos rūmuose pradėjo veikti Profesinio orientavimo skyrius, kuris teikia profesinio orientavimo paslaugas mokiniams ir jaunimui.

37. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose dirba 233 psichologai ir beveik 600 socialinių pedagogų. Šios pareigybės priklauso nuo mokyklos vadovybės teikiamų prioritetų bei skiriamų lėšų. Psichologų pareiginėse instrukcijose yra tik rekomenduojama teikti profesinio orientavimo paslaugas, o socialiniams pedagogams tokios funkcijos visai nenumatytos.

38. Keturiuose didžiausiuose universitetuose veikia profesinio orientavimo ir karjeros centrai, kurių specialistai konsultuoja būsimuosius universitetų studentus profesijos pasirinkimo klausimais, teikia informaciją studentams ir absolventams bei Lietuvos ir užsienio bendrovėms apie profesinę karjerą, konsultuoja planavimo, personalo vadybos, jaunųjų specialistų praktikos organizavimo, įdarbinimo klausimais, stebi absolventų karjerą, konsultuoja dėl darbo paieškos strategijos ir taktikos.

39. Veikia apie 30 didžiuosiuose miestuose įsikūrusių privačių konsultavimo organizacijų, atliekančių aukštos kvalifikacijos personalo atranką bei verslo, personalo, projektų valdymo konsultacijas ir pan. Tik viena privati organizacija teikia mokamas profesinio orientavimo paslaugas, tačiau jų paklausa nedidelė.

Informacija ir komunikacija

40. Švietimo ir mokslo ministerijos iniciatyva sukurta nekomercinė Lietuvos švietimo informacinė sistema „IS MOKYKLA“. Informacija viešai pasiekama interneto tinkle nuo 2002 m. vasario mėn. Tai labai išsami ir kasdien aktualizuojama Švietimo ir mokslo ministerijos interneto svetainė www.mokykla.smm.lt, kurioje skelbiama oficiali, integruota informacija iš valstybės švietimo registrų apie universitetus, kolegijas, aukštesniasias ir profesines mokyklas, suaugusiųjų mokymo centrus ir kursus, vykdomas studijų ir mokymo programas, išduodamus diplomus ir kvalifikacijos pažymėjimus, licencijuotas švietimo institucijas ir įmones bei dar daug įvairios mokiniams, pedagogams, darbdaviams ir politikams reikalingos informacijos. Svetainėje pateikiamos priėmimo sąlygos, dokumentų pateikimo terminai, mokyklų adresai, telefonai, elektroninio pašto ir interneto svetainių adresai, o svarbiausia – kuriose mokyklose į kokias studijų ir mokymo programas priimama mokytis einamaisiais metais.

41. Lietuvos švietimo informacinės sistemos plėtra numatyta LRV 2003 m. sausio 29 d. nutarimu Nr. 131 „Dėl valstybės investicijų 2003–2005 metų programoje numatytų 2003 metams kapitalo investicijų paskirstymo pagal asignavimų valdytojus ir investicijų projektus“⁹.

42. Veikia Lietuvos darbo biržos tinklapis, teikiantis informaciją apie situaciją darbo rinkoje. Teritorinėse darbo biržose veikia 49 savarankiškos informacijos paieškos (SIP) terminalai, leidžiami informaciniai lankstinukai, profesijų aprašai, filmai apie profesijas. Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos tinklapyje pateikiamas Lietuvos profesijų klasifikatorius, darbo rinkos profesinio mokymo programų bei įstaigų duomenų bazė, neformalaus mokymo programų sąvadas bei informacija apie darbo rinkos profesinio mokymo bei konsultavimo galimybes.

43. 1998 m. bendradarbiaujant su Europos mokymo fondu (ETF) prie Europos Sąjungos Leonardo da Vinčio programos koordinavimo paramos fondo įsteigtas Profesinio orientavimo išteklių informacinis centras (POIIC), kuris dalyvauja Europos *Euroguidance* tinklo veikloje, siekiant skatinti tarptautinį žmonių mobilumą bei prisidėti prie profesinio orientavimo plėtos nacionaliniu bei Europos lygiu. Centras glaudžiai bendradarbiauja su Europos ir Lietuvos institucijomis rengdamas profesinio informavimo medžiagą, organizuodamas seminarus profesinio orientavimo specialistams. Nuo 2000 m. pradėtas leisti periodinis informacinis leidinys apie profesinio mokymosi galimybes mūsų šalyje „Profesijos vadovas“. Šiuo metu

POIIC aktyviai dalyvauja kuriant Europos informacinę duomenų bazę *PLOTEUS* apie mokymosi galimybes Europos šalyse.

Silpnybės

44. Veikiantys teisės aktai nesudaro vientisos teisinės aplinkos. Nemažai teisinių aktų, paminėtų ankstesniame skyriuje, atsirado plečiantis Europos iniciatyvoms ir Lietuvos integracijos procesui. Tačiau priimti įstatymai, nutarimai, švietimo ir mokslo arba socialinės apsaugos ir darbo ministrų įsakymai nesudaro tinkamos teisinės aplinkos, kuri padėtų rasti veiksmingai ir darniai profesinio orientavimo sistemai ir jai funkcionuoti. Jie daugiau fragmentiškai apibūdina sistemos elementus ar deklaruoja profesinio orientavimo paslaugų plėtros būtinybę. Stokojama įstatymų, kurie reglamentuotų nacionalinę profesinio orientavimo politiką, sistemos struktūrą, koordinavimo ir veiklos principus, laiduotų teikiamų paslaugų kokybę bei veiksmingumą. Atsakomybė už profesinį orientavimą numatyta Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoms, tačiau neapibrėžtos jų funkcijos profesinio orientavimo sistemoje bei šios srities paslaugų plėtroje.

45. Nėra vientisos profesinio orientavimo sistemos ir vykdančios institucijos, kuri planuotų ir koordinuotų visų su profesinio orientavimo ir informavimo paslaugomis susijusių institucijų veiklą. Kadangi tinklas nėra deramai išplėtotas, tik nedidelė dalis mokinių prieš rinkdamiesi profesiją šiuo metu gali pasinaudoti profesinio orientavimo paslaugomis. Dauguma mokinių profesijos pasirinkimo klausimais konsultuojama šešiose teritorinėse darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybose – apie 15 tūkst. arba 10 – 15 proc. visų baigiamųjų klasių moksleivių. Švietimo įstaigose per metus konsultuojama tik 1–2 procentai mokinių. Mokinių profesinis informavimas ir konsultavimas pradedamas per vėlai – tik 10–12 klasėse. Profesinio orientavimo veikloje mažai dalyvauja savivaldybės, atitinkamų sričių mokslo atstovai. Darbo ir socialinių tyrimų instituto atlikta apklausa parodė, kad 20 procentų respondentų nežinojo, kur galima įgyti paklausią profesiją. Dalis asmenų, norinčių tobulinti kvalifikaciją ar persikvalifikuoti, nežinojo kur mokytis ir kokią programą pasirinkti. Dalis jaunimo taip pat nežinojo, kur yra teikiamos tokio pobūdžio paslaugos, arba neturėjo galimybių kreiptis į profesinio orientavimo specialistus.

46. Nepakankamas profesinio orientavimo prieinamumas, ypač kaimo jaunimui. Kiek geresnes sąlygas turi didžiųjų šalies miestų mokiniai ar jų tėvai bei mokytojai, kurie turi galimybes apsilankyti profesinio orientavimo institucijose (teritorinėse darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybose, teritorinių darbo biržų informavimo centruose ar kitose profesinio orientavimo įstaigose, pedagoginėse-psichologinėse tarnybose). Miestų gyventojai taip pat turi palankesnes sąlygas dalyvauti paskaitose ar profesinio konsultavimo programose. Turintieji prieigą prie interneto informaciją gali gauti iš įvairių duomenų bazių, tačiau kaimo vietovių gyventojams tokio pobūdžio informacija sunkiau pasiekama.

47. Nepakankamai dėmesio skiriama profesinio orientavimo specialistų rengimui ir kvalifikacijos kėlimui. Šalies aukštojo mokslo įstaigos nerengia profesinio orientavimo specialistų. Profesinio orientavimo paslaugas teikiančiose organizacijose dažniausiai dirba psichologinį išsilavinimą turintys darbuotojai. Bendrojo lavinimo mokyklose yra paskirti asmenys, atsakingi už profesinį orientavimą, tačiau jų veikla nėra pakankamai reglamentuota ir jie dažniausiai neturi reikiamų žinių, kad galėtų rūpintis mokinių profesiniu orientavimu.

48. Neskiriama biudžeto lėšų profesinio orientavimo plėtrai, paslaugų teikėjų infrastruktūrai kurti, nenumatyti kiti finansavimo šaltiniai. Teritorinių darbo biržų ir teritorinių darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybų veikla šiuo metu finansuojama Užimtumo fondo lėšomis. Pedagoginės-psichologinės tarnybos finansuojamos savivaldybių biudžetų lėšomis. Tačiau skiriamų lėšų nepakanka paslaugų teikėjų materialinei bazei gerinti ir naujoms metodinėms priemonėms įsigyti. Informacinių technologijų įrangai įsigyti lėšos skiriamos netolygiai.

49. Nenumatyti profesinio orientavimo metodinio aprūpinimo būdai ir ištekliai. Profesinio orientavimo darbuotojai naudoja pasenusias ar nelegalias kitų šalių metodikas. SADM reguliavimo sferoje esančiose institucijose diagnostinės metodikos adaptuojamos, standartizuojamos ir diegiamos teritorinėse darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybose.

50. Stokojama konsultantų, teikiančių profesinio orientavimo paslaugas. Dėl specialistų stokos paslaugos teikiamos tiems klientams, kurie aktyviai ieško pagalbos (mokiniam, suaugusiesiems), o nemotyvuoti, nežinantys kur ir kaip rasti informacijos arba specialistų konsultacijų („išskritę“ iš mokymo ir/ar darbo rinkos sistemų) lieka nuošaly.

Prioritetai

51. Atliekant tarptautinės ir Europos politikos peržiūrą profesinio orientavimo srityje bei atsižvelgiant į atitinkamoje teisinėje ir politinėje sistemoje numatytus Lietuvos prioritetus bei siekius, galima nustatyti keletą prioritetinių temų. Tos temos būtų:

51.1. nacionalinės ir regioninės politikos apibrėžimas;

51.2. profesinio orientavimo paslaugų prieinamumo užtikrinimas;

51.3. profesinio orientavimo paslaugų įvairovė, orientuojantis į individualius vartotojų bei visuomenės poreikius;

51.4. socialinė integracija, ypač atkreipiant dėmesį į didelį mokinių „nubyrėjimų“ lygį pagrindinėje mokykloje bei socialiai pažeidžiamas grupes;

51.5. kokybiškas ir nuoseklus profesinio orientavimo specialistų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas;

51.6. partnerystė ir bendradarbiavimas su socialiniais partneriais;

51.7. užimtumo skatinimas;

51.8. mišrūs profesinio orientavimo finansavimo modeliai (įtraukiant valstybinį ir privatų sektorius);

51.9. stebėsenos ir kokybės užtikrinimo priemonės ir rodiklių apibrėžimas;

51.10. tinkamas IKT taikymas.

52. Įgyvendinant profesinio orientavimo viziją, reikia labai atsakingai nustatyti prioritetus, maksimaliai panaudoti turimus išteklius, išnaudoti visus galimus finansavimo šaltinius ir privataus sektoriaus bei inovacinių metodų galimybes. Visi šie veiksniai yra labai svarbūs plėtojant profesinio orientavimo paslaugų sritį.

III. PROFESINIO ORIENTAVIMO KAITOS GAIRĖS

53. Vienas iš svarbiausių uždavinių siekiant užtikrinti profesinio orientavimo plėtrą Lietuvoje yra sukurti veiksmingą ir darnią nacionalinę profesinio orientavimo sistemą. Čia ne mažiau svarbu apibrėžti nacionalinę profesinio orientavimo politiką, numatyti būtinus teisinės bazės pakeitimus, sudaryti teisinį pagrindą profesinio orientavimo sistemai sukurti ir jai veiksmingai veikti.

Šioje dalyje apibrėžiama nacionalinė politika profesinio orientavimo srityje, numatomas įvairaus lygmens valdžios ir valdymo institucijų vaidmuo kuriant ir administruojant sistemą, apibūdinamas paslaugų teikėjų tinklas, kuris optimaliai užtikrintų profesinio orientavimo paslaugų visuotinumą bei prieinamumą.

Teisinė bazė

54. Lietuvos profesinį orientavimą reglamentuojančių dokumentų tikslas – užtikrinti profesinio orientavimo kokybę, perimamumą ir tęstinumą, garantuoti profesinio orientavimo kokybę, padėti suderinti profesinio rengimo ir užimtumo uždavinius. Visų lygmenų teisės aktai ir reglamentai turi apibrėžti sistemos vientisumą, sistemingumą, prieinamumą, informacijos patikimumą, finansavimo ir audito tvarką, paslaugų teikėjų funkcijas ir atsakomybę. Jie turi nustatyti svarbiausius reikalavimus, kuriuos privalu taikyti profesinio orientavimo turiniui ir procedūroms. Valstybė turi prisiimti atsakomybę už kokybišką ir nemokamą (paslaugas teikiančioje įstaigoje) profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugų teikimą šalies gyventojams.

55. Reglamentuojantys dokumentai bei su jais susijusios profesinio orientavimo problemos neatskiriamos nuo švietimo ir darbo rinkos sistemų sandaros bei veiklos organizavimo principinių nuostatų. Galimybė gauti kvalifikuotas profesinio orientavimo

paslaugas bus įgyvendinama vadovaujantis profesinį rengimą reglamentuojančiais dokumentais ir profesinio orientavimo specialistų profesinio rengimo standartais. Jie rengiami atsižvelgiant į kintančius visuomenės, vietos bendruomenės, ekonomikos, darbo rinkos ir darbdavių poreikius. Labai svarbu, kad dokumentai atitiktų Europos Sąjungos profesinio rengimo rekomendacijas.

56. Siekiant sukurti profesinio orientavimo sistemos tvarkymo teisinį pagrindą, reikia:

56.1. parengti Lietuvos Respublikos švietimo, profesinio mokymo, aukštojo mokslo, neformaliojo suaugusiųjų švietimo, bedarbių rėmimo ir kitų įstatymų naujas redakcijas ar pataisas, kuriose būtų reglamentuojama profesinį orientavimą koordinuojančių valstybės institucijų uždaviniai ir atsakomybė, pirmiausia planavimo, infrastruktūros kūrimo ir finansavimo srityse bei privačių institucijų profesinio orientavimo veiklos rėmimo sąlygos ir būdai;

56.2. parengti Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimus, reglamentuojančius profesinį orientavimą vykdančių valstybės institucijų ir savivaldybių administracijų funkcijas, atsakomybę, teises, veiklos finansavimo normatyvus ir stebėseną, auditą ir pan.;

56.3. parengti ministerijų teisės aktus, reglamentuojančius profesinio orientavimo sistemos dalyvių teises ir paslaugų teikėjų funkcijas, atsakomybę, vidaus audito tvarką;

56.4. parengti reikiamus profesinio informavimo taškų ir profesinio orientavimo centrų nuostatus ir reikalavimus visų lygmenų darbuotojams bei jų pareigines instrukcijas.

Būtina parengti naujus įstatymus ar veikiančių įstatymų papildymus ir pakeitimus, atsižvelgiant į Profesinio orientavimo strategijos rekomendacijas.

Veiklos planavimas ir koordinavimas

57. Profesinio orientavimo sistemos vadyba turi užtikrinti darnų ir veiksmingą sistemos funkcionavimą įgyvendinant nacionalinės profesinio orientavimo politikos nuostatus – teikti kokybiškas, poreikius atitinkančias paslaugas visiems visuomenės nariams, neatsižvelgiant į jų amžių, socialinę padėtį ar gyvenamąją vietą. Įgyvendinant šiuos principus reikia sukurti sistemos koordinavimo struktūrą, numatyti kiekvienos šios struktūros grandies atsakomybę ir funkcijas bei sąryšius tarp jų. Visų sistemos grandžių darbas turi būti planuojamas, koordinuojamas ir kontroliuojamas.

58. Siekiant šių tikslų žinotina, kad profesinio orientavimo sistemos valdymas yra mišrus. Teisės aktai, reglamentai, standartai, kompiuterizuotos informacinės sistemos, žinybai, metodinė medžiaga yra kuriami, rengiami, tvarkomi ir jais aprūpinama centralizuotai ir valstybės lygmeniu. Profesinio orientavimo paslaugos teikiamos centruose, kurie gali būti valstybės, savivaldybių ar privatūs.

59. Siekiant sukurti veiksmingą profesinio orientavimo sistemos veiklos planavimo ir koordinavimo struktūrą bei metodus, reikia suderinti Švietimo ir mokslo ministerijos, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Statistikos departamento prie LRV, Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie LRV, Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos, Lietuvos darbo biržos, savivaldybių administracijų, socialinių partnerių atsakomybę ir funkcijas profesinio orientavimo sistemos veiklos, planavimo ir koordinavimo srityse. Tam reikia vadovautis šiais reikalavimais:

59.1. Švietimo ir mokslo ministerija rengia aprūpinimo informacija apie mokymosi galimybes ir sąlygas šalies bei užsienio mokymo institucijose programas ir organizuoja jų įgyvendinimą, organizuoja karjeros planavimo įgūdžių ugdymo programų bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų mokiniams rengimą ir vykdymą;

59.2. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija rengia profesinio orientavimo paslaugų teikimo programas ir organizuoja jų įgyvendinimą, teikia informaciją apie padėtį darbo rinkoje ir prognozes;

59.3. Statistikos departamentas prie LRV teikia informaciją apie studentų (mokinių) skaičių šalies aukštosiose ir profesinio mokymo įstaigose pagal studijų (mokymo) programas;

59.4. Lietuvos darbo birža teikia informaciją apie laisvas darbo vietas ir bedarbius pagal teritorijas ir profesijas bei įgytas kvalifikacijas;

59.5. savivaldybių administracijos koordinuoja karjeros planavimo įgūdžių ugdymo ir informavimo veiklą mokyklose bei jų teritorijoje esančių profesinio informavimo taškų veiklą neatsižvelgdamos į jų pavaldumą;

59.6. Lietuvos darbo birža koordinuoja ir prižiūri teritorinių darbo biržų veiklą profesinio orientavimo srityje, teikia informaciją apie profesinio orientavimo paslaugas, prevencines, korekcines, reabilitacines programas;

59.7. Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų įsteigtos institucijos įgyvendina profesinio orientavimo programas, planuoja ir koordinuoja profesinio informavimo taškų ir profesinio orientavimo centrų aprūpinimą norminiais teisės aktais, instrukcijomis, metodine medžiaga, rūpinasi centrų ir taškų darbuotojų rengimu ir organizuoja jų kvalifikacijos tobulinimą;

59.8. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija kartu su Švietimo ir mokslo ministerija inicijuoja, planuoja ir organizuoja profesinio orientavimo specialistų rengimą, jų kvalifikacijos tobulinimą, nustato apimtis, vykdytojus, išteklius, atlieka įvertinimą šalies mastu;

59.9. Švietimo ir mokslo ministerija kartu su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija inicijuoja, planuoja ir organizuoja profesinio informavimo specialistų rengimą, jų kvalifikacijos tobulinimą, nustato apimtis, vykdytojus, išteklius, atlieka įvertinimą šalies mastu;

59.10. aukštosios mokyklos atlieka profesinio orientavimo tyrimus ir rengia profesinio orientavimo specialistus.

Reikia sukurti profesinio orientavimo sistemos koordinavimo struktūrą, numatyti kiekvienos šios struktūros grandies atsakomybę ir funkcijas bei sąveiką tarp jų. Turi būti koordinuojami politiniai sprendimai ir įgyvendinimo žingsniai.

Pateikiama Profesinio orientavimo sistemos ir jos valdymo infrastruktūros schema.

Socialinė partnerystė

60. Vienas esminių veiksmingo profesinio orientavimo veiksnių – glaudus ryšys su profesinio rengimo ir užimtumo politika bei strategija. Koordinuotas ir veiksmingas profesinio orientavimo sistemos funkcionavimas labai priklauso nuo įvairių lygių organizacijų dalyvavimo. Valstybės valdymo ir vietos savivaldos institucijų, socialinių partnerių, profesinio rengimo įstaigų, užimtumo tarnybų, profesinio orientavimo paslaugas teikiančių organizacijų, bendruomeninių organizacijų ir kitų šioje srityje veikiančių institucijų bendradarbiavimas šalyje bei partnerinių ryšių stiprinimas tarptautiniu lygmeniu galėtų tapti reikšmingu veiksniu, turinčiu įtakos sėkmingam profesinio orientavimo uždavinių įgyvendinimui.

61. Siekiant užtikrinti, kad profesinio orientavimo paslaugos atitiktų įvairių tikslinių grupių poreikius, paslaugų tęstinumą bei darną su socialinės ir ekonominės plėtros kryptimis, svarbu suaktyvinti visų profesinio orientavimo teikėjų bendradarbiavimą šalies, regionų ir vietos lygmenimis. Glaudesnis bendradarbiavimas su profesinėmis sąjungomis, privataus sektoriaus, jaunimo ir suaugusiųjų organizacijomis, švietimo asociacijomis ir profesinio orientavimo paslaugų teikėjais būtų veiksmingesnis, jei veiktų trijų lygmenų profesinio orientavimo tarybos (komisijos). Tam reikia vadovautis šiais reikalavimais:

61.1. tarybos (komisijos) veikia šalies, apskrities ir savivaldybės lygmenimis. Profesinio orientavimo klausimus šalies lygmeniu nagrinėja Lietuvos profesinio orientavimo taryba, apskrities lygmeniu – apskričių profesinio mokymo tarybos. Profesinio orientavimo klausimams nagrinėti prie savivaldybių administracijų įsteigiamos profesinio orientavimo komisijos;

61.2. tarybos (komisijos) savo veiklą derina su atitinkamo lygmens švietimo tarybomis (komisijomis);

61.3. tarybos (komisijos) yra patariamosios institucijos profesinio orientavimo planavimo, nacionalinių, regioninių ir vietinių iniciatyvų bei idėjų koordinavimo ir finansavimo kooperavimo klausimais;

61.4. tarybos veikia visuomeniniais pagrindais.

62. Tarptautinis bendradarbiavimas su kitų šalių profesinio orientavimo paslaugų srities dalyviais prisidėtų prie teikiamų paslaugų kokybės gerinimo bei paskatintų profesinio orientavimo praktikus ir kitus šios srities dalyvius įsteigti visuomeninę organizaciją (asociaciją ar sąjungą), kuri galėtų atstovauti šaliai tarptautinėse nevyriausybiniuose profesinio orientavimo organizacijose, paskatintų praktikus užmegzti partnerystės ryšius su Europos šalių atitinkamomis organizacijomis, užtikrintų partnerystės ryšius su Europos šalių atitinkamomis organizacijomis.

Siekiant užtikrinti partnerystę Lietuvos, apskričių ir savivaldybių lygmenimis, rekomenduojama įkurti Lietuvos profesinio orientavimo tarybą, kuri veiktų kaip patariamoji institucija. Ši taryba turėtų skatinti inovacijas ir aprobuoti profesinio orientavimo finansavimo programas. Visų visuomenės grupių atstovų dalyvavimą profesinio orientavimo plėtroje užtikrintų šalyje sukurta visuomeninės struktūros, vienijančios profesinio orientavimo praktikus, įvairių lygmenų švietimo įstaigas, socialinius partnerius, darbo rinkos institucijas, jaunimo ir suaugusiųjų visuomenines organizacijas.

Profesinio orientavimo įstaigos, jų tinklas ir informacinės sistemos

63. Atsižvelgiant į paslaugų vartotojų amžių ir poreikius, reikėtų teikti atitinkamų rūšių ir lygių paslaugas. Kuriant koordinuotą profesinio orientavimo sistemą, esančias institucijas reikėtų panaudoti kaip kuriamo tinklo dalį. Tam svarbu apibrėžti paslaugų teikėjų tipus ir jų funkcijas bei reikalingą personalą. Profesinio orientavimo sistemos institucijų tinklas turi užtikrinti kokybiškų paslaugų teikimą kiekvienam šalies gyventojui mažiausiomis sąnaudomis. Profesinio informavimo paslaugos turi būti pasiekiamos arčiausiai asmens gyvenamosios vietos, profesinio orientavimo – ne toliau kaip savivaldybės administraciniame centre. Profesinio informavimo taškų ir profesinio orientavimo centrų steigimasis neturi būti ribojamas.

64. Siekiant užtikrinti profesinio orientavimo paslaugų prieinamumą, kokybę ir koordinavimą, būtina išplėsti šioje srityje veikiančių institucijų funkcijas, kurios:

64.1. rengtų karjeros planavimo įgūdžių ugdymo programas;

64.2. akredituotų profesinio informavimo taškus ir profesinio orientavimo centrus;

64.3. aprūpintų profesinio informavimo ir orientavimo sistemą informacine bei metodine literatūra;

64.4. organizuotų profesijos patarėjų ir konsultantų mokymą bei tobulintų jų kvalifikaciją;

64.5. kurtų profesinio informavimo ir orientavimo kokybės standartus;

64.6. vykdytų profesinio informavimo ir orientavimo sistemos stebėseną bei organizuotų nuolatinį atsinaujinimą;

64.7. nustatytų, su kokio lygio metodikomis gali dirbti tam tikro išsilavinimo bei patirties profesijos patarėjai ir konsultantai.

65. Siekiant užtikrinti, kad profesinio orientavimo paslaugos būtų prieinamos ir atitiktų vartotojų poreikius, numatomi du paslaugų teikėjų tipai: profesinio informavimo taškai (PIP), kurie rūpintųsi profesiniu informavimu, ir profesinio orientavimo centrai (POC), kurie rūpintųsi ne tik informavimu, bet ir konsultuotų asmenis jiems rūpimais klausimais taikydami specialias metodikas bei įgyvendintų prevencinę, reabilitacinę ir korekcinę veiklą:

65.1. profesinio informavimo taškai – akredituotos ar kitos institucijos, kurios turi įrengtus laisvos prieigos prie interneto taškus, priėjimą prie šalies švietimo ir darbo rinkos duomenų bazių ar sukaupią informaciją kompiuterinėse laikmenose, vaizdajuostėse, spaudiniuose ir pan. Jie informuoja asmenis apie mokymosi bei įsidarbinimo galimybes šalyje ir užsienyje. Profesinio informavimo taškuose paslaugas teikia profesijos patarėjai;

65.2. informavimo paslaugas gali teikti profesinio informavimo taškai, profesinio orientavimo centrai, bibliotekos, mokyklos, papildomojo ugdymo įstaigos, darbo biržos, darbo centrai, jaunimo centrai, klubai, interneto kavinės, kariniai daliniai, įkalinimo įstaigos, kiti juridiniai asmenys;

65.3. profesinio informavimo paslaugas teikiančių institucijų skaičius neribojamas, tačiau negali būti mažesnis kaip du taškai savivaldybės teritorijoje;

65.4. profesinio orientavimo centrai – akredituotos institucijos, kurios visiems gyventojams teiktų informaciją, rengtų bei vykdytų prevencines, korekcines bei reabilitacines programas, taikytų psichodiagnostinį testavimą, konsultuotų profesinio kryptingumo, tinkamumo, profesinės karjeros planavimo klausimais. Juose paslaugas teikia profesijos patarėjai, profesijos konsultantai ir psichologai;

65.5. profesinio orientavimo paslaugas teikia profesinio orientavimo centrai – akredituoti viešieji ir privatieji asmenys. Jais gali būti darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos, darbo biržos, darbo ir jaunimo centrai, regioniniai profesinio rengimo centrai, aukštosios mokyklos ar jų padaliniai ir kita;

65.6. profesinio orientavimo centrų skaičius priklauso nuo gyventojų skaičiaus konkrečioje teritorijoje, tačiau turėtų būti ne mažiau kaip vienas centras savivaldybės teritorijoje.

66. Profesinio orientavimo paslaugų kokybė ir prieinamumas priklauso nuo priemonių, kuriomis naudodamiesi paslaugų teikėjai ir vartotojai gali greičiausiai gauti patikimą informaciją. Profesinio orientavimo kokybė ir patikimumas turi būti tokio lygmens, kad vartotojas gautų aktualią informaciją ir nebūtų klaidinamas. Informacinė sistema turi būti suprojektuota ir palaikoma taip, kad iš vieno informacijos šaltinio visi paslaugų teikėjai ir vartotojai gautų kasdien aktualizuotą, patikimą informaciją. Profesinio orientavimo sistemoje sukaupta informacija turi būti teikiama nemokamai interneto technologijų priemonėmis.

67. Lietuva, kaip šalis kandidatė į Europos Sąjungą, nuo įstojimo į ES dienos rengiasi prisijungti prie bendros Europos informacinės sistemos, kurią sudarys EURES (darbo vietų paieška Europoje) ir PLOTEUS (mokymosi galimybės Europoje) dalys. Bendra informacinė sistema bus prieinama ne tik mūsų šalies, bet ir kitų Europos šalių gyventojams. Todėl svarbu, kad egzistuojančios ar naujai kuriamos informacinės sistemos šalyje ne tik atitiktų Europos standartus, bet ir kauptų teisingą ir patikimą informaciją.

68. Siekiant užtikrinti profesinio orientavimo paslaugų teikėjų aprūpinimą aktuali, teisinga ir patikima informacija apie mokymosi šalies ir užsienio aukštosiose mokyklose ir profesinio mokymo įstaigose galimybes ir sąlygas bei padėtį darbo rinkoje, reikia vadovautis šiais reikalavimais:

68.1. profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo informacinė sistema (AIKOS – Atvira informavimo, konsultavimo ir orientavimo sistema) yra integruota, vientisa, atvira, nekomercinė sistema, kuriama Lietuvos švietimo informacinės sistemos pagrindu, integruojant ją su Lietuvos darbo biržos, Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos ir Statistikos departamento informacinėmis sistemomis;

68.2. kompiuterizuotosios informacinės sistemos integruojamos taip, kad nebūtų pakartotinai kaupiami jau esami duomenys, o informacija apie esamus duomenis profesinio orientavimo sistemos vartotojams būtų teikiami iš pirminio šaltinio;

68.3. AIKOS lygiais pagrindais kuria ir tvarko Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, bendradarbiaudamos su kitomis ministerijomis ir Statistikos departamentu. Kuriant AIKOS naudojamosi Lietuvos darbo biržos, mokymo įstaigų duomenų bazėse sukaupta informacija;

68.4. teikiant informaciją apie mokymosi galimybes, pirminė yra švietimo informacinė sistema. Kitos informacinės duomenų bazės ar interneto svetainės naudoja švietimo informacinės sistemos duomenimis ir gali juos papildyti;

68.5. teikiant informaciją apie darbo pasiūlą ir paklausą, pirminė yra darbo rinkos informacinė sistema. Kitos informacinės duomenų bazės ar interneto svetainės naudoja darbo rinkos informacinės sistemos duomenimis ir gali juos papildyti;

68.6. AIKOS veikia interneto technologijų pagrindu;

68.7. AIKOS struktūra formuojama teminiu ir teritoriniu aspektais. Vartotojui suteikiamos galimybės pasirinkti informacijos pateikimo eiliškumą;

68.8. AIKOS duomenys kaupiami iš valstybės registrų ir duomenų bazių;

68.9. popieriuje spausdinta informacija (žinynai, profesijų ir karjeros vadovai, mokymo programų ir kvalifikacijų aprašai bei kt.) turi atitikti AIKOS informaciją;

68.10. už informacijos apie mokymosi galimybes ir sąlygas kokybę bei aktualumą atsakinga yra Švietimo ir mokslo ministerija bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, už informacijos apie padėtį darbo rinkoje – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

69. Būtina sudaryti sąlygas profesinio informavimo taškams ir profesinio orientavimo centrams bei jų veiklą koordinuojančioms institucijoms, taip pat visiems vartotojams naudotis moderniomis informacinėmis technologijomis prieigai prie AIKOS duomenų. Tam reikia vadovautis šiais reikalavimais:

69.1. informacinės technologijos finansuojamos pagal profesinio informavimo ir orientavimo programas;

69.2. steigiami atviri visuomenei prieigos prie interneto taškai, sudaromos sąlygos bibliotekų skaitytojams naudotis AIKOS informacijos šaltiniais;

69.3. pirmajame etape turi būti sukurta prieiga prie AIKOS duomenų pagrindinėse ir vidurinėse bendrojo lavinimo bei profesinėse mokyklose, antrajame – pradinėse mokyklose, trečiajame – ikimokyklinio ir papildomojo ugdymo įstaigose;

69.4. aukštosios mokyklos prieigą prie AIKOS duomenų tvarko savarankiškai.

Svarbu, kad Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų įsteigtos institucijos organizuotų profesinio informavimo taškų ir profesinio orientavimo centrų akreditavimą, profesinio orientavimo sistemos aprūpinimą informacine bei metodine literatūra, profesijos patarėjų ir konsultantų mokymą bei kvalifikacijos tobulinimą, profesinio orientavimo kokybės standartų kūrimą, profesinio orientavimo sistemos stebėseną ir nuolatinį atnaujinimą. Profesinio orientavimo paslaugas realizuos profesinio informavimo taškai ir profesinio orientavimo centrai.

Patikima aukštos kokybės informacija apie įsidarbinimo ir mokymosi galimybes Lietuvoje bei Europoje turi būti visiems prieinama. Lietuva prisijungs prie Europos informacijos sistemų EURES ir PLOTEUS, todėl veikiančios ir planuojamos informacinės sistemos turėtų būti atitinkamai tobulinamos bei kuriamos. Profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo informacinė sistema yra integruota, vientisa, atvira, nekomercinė sistema, kuriama Lietuvos švietimo informacinės sistemos pagrindu, integruojantis su Lietuvos darbo biržos, Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos ir Statistikos departamento informacinėmis sistemomis.

Finansavimas

70. Profesinio orientavimo sistemos finansavimas turi užtikrinti gyventojams teikiamų paslaugų prieinamumą ir kokybę. Sistemos veikla turi būti vertinama pasiektais rezultatais ir grindžiama nuolatinio, programiniu finansavimu, kooperuojant valstybės, savivaldybių, fondų, darbdavių ir privačių asmenų lėšas. Kiekvienas akredituotas profesinio orientavimo ir informavimo paslaugos teikėjas (POC ir PIT) turi būti aprūpinamas reikiama informacija ir nustatyta tvarka gauti papildomą paramą.

71. Siekiant šių tikslų, reikia vadovautis, kad Švietimo ir mokslo ministerijos bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kiekvienais metais parengiamos profesinio informavimo ir orientavimo programos bus finansuojamos iš valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų bei kitų teritorinei plėtrai numatytų lėšų.

72. Siekiant užtikrinti nepertraukiamą ir pakankamą profesinio informavimo ir orientavimo programų įgyvendinimą reikia nustatyti valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų planavimo, fondų, darbdavių ir privačių lėšų panaudojimo tvarką. Tam reikia vadovautis šiais reikalavimais:

72.1. visos valstybės ir savivaldybės bei jų institucijų gyventojams teikiamos profesinio orientavimo paslaugos yra nemokamos;

72.2. profesinio informavimo ir orientavimo programos apima karjeros planavimo įgūdžių ugdymo, informavimo, konsultavimo, orientavimo, psichologinės pagalbos, įsidarbinimo konsultavimo ir kitas paslaugas, susijusias su valstybinių, savivaldybių ir privačių profesinio informavimo taškų ir profesinio orientavimo centrų teikiamomis paslaugomis renkantis profesiją ar ieškant darbo, taip pat informacijos rinkimą, tvarkymą, teikimą, platinimą;

72.3. profesinio informavimo ir orientavimo programos vykdomos valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšomis;

72.4. infrastruktūrai kurti gali būti naudojamos lėšos, gautos iš kitų šaltinių: Europos Sąjungos paramos programų, darbdavių, visuomeninių organizacijų, privačių asmenų. Jos yra papildomos prie valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšų;

72.5. Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų įsteigtų institucijų, organizuojančių profesinio orientavimo veiklą, finansuoja Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iš joms skirtų biudžeto lėšų.

73. Siekiant nustatyti profesinio informavimo taškų ir profesinio orientavimo centrų aprūpinimo normatyvus ir jų finansavimo tvarką, reikia vadovautis šiais reikalavimais:

73.1. profesinio informavimo taškai ir profesinio orientavimo centrai gali būti valstybės, savivaldybių ar privačių steigėjų kaip savarankiški juridiniai asmenys, juridinių asmenų filialai ar mokyklų, bibliotekų, darbo centrų, jaunimo centrų, darbo biržų, įmonių, kitų įstaigų ir organizacijų padaliniai;

73.2. profesinio informavimo taškų ir profesinio orientavimo centrų valdymo išlaidos apmokamos jų steigėjų lėšomis;

73.3. profesinio informavimo taškų ir profesinio orientavimo centrų aprūpinimo normatyvus nustato Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;

73.4. profesinio informavimo taškai ir profesinio orientavimo centrai gali gauti papildomą paramą pagal profesinio informavimo ir orientavimo programas, jeigu jie yra akredituoti pagal Švietimo ir mokslo arba Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų nustatytą tvarką.

Siekiant užtikrinti nepertraukiamą ir pakankamą profesinio informavimo ir orientavimo programų įgyvendinimą, reikia numatyti valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų, Lietuvos bei tarptautinių fondų, privačių lėšų planavimo ir panaudojimo tvarką.

Kokybės užtikrinimas

74. Siekiant įgyvendinti profesinio orientavimo tikslus, daug dėmesio reikia skirti profesinio orientavimo paslaugų kokybei užtikrinti. Reikia vadovautis, kad paslaugų kokybę atspindi šie rodikliai:

74.1. prieinamumas – visi gyventojai turi lygias galimybes naudotis profesinio orientavimo paslaugomis, neatsižvelgiant į jų gyvenamąją vietą, socialinę padėtį ir pan.;

74.2. tikslingumas – teikiamos paslaugos atitinka individualius gyventojų bei visuomenės poreikius;

74.3. veiksmingumas – įvertinamas profesinio orientavimo paslaugų pokytis, sąlygotas padėtimi darbo rinkoje;

74.4. kvalifikuoti profesinio orientavimo specialistai, turintys tinkamą išsilavinimą bei kompetenciją;

74.5. aktyvus dialogas su socialiniais partneriais – mokymo institucijomis, darbdaviais, darbo biržomis, profesinėmis sąjungomis, apskričių ir savivaldybių administracijomis;

74.6. šiuolaikiškas techninis ir metodinis aprūpinimas – programinės įrangos įvairovė, aprotuotos mokymo programos bei metodinė medžiaga;

74.7. informacijos patikimumas – aktuali, teisinga ir patikima informacija apie mokymosi galimybes bei sąlygas ir padėtį darbo rinkoje.

75. Profesinio orientavimo kokybės siekiama, įvardijant konkrečius tikslus bei užduotis paslaugų teikėjams, kurie pasiekiami bendradarbiaujant su socialiniais partneriais. Tikslams pasiekti būtina įvertinti turimus išteklius (karjeros planavimo įgūdžių ugdymo, informavimo, orientavimo įstaigos ir jų tinklas, techninis aprūpinimas, personalas) bei apibūdinti teikiamas

paslaugas, kurios atitiktų individualius vartotojų ar tikslinių grupių poreikius. Veiklos rezultatų statistiniai duomenys, jų analizė bei sisteminis vertinimas – pagrindas plėtojant ir tobulinant profesinio orientavimo sistemą.

76. Siekiant užtikrinti kokybiškas profesinio orientavimo paslaugas ir jas tobulinti, reikia, kad:

76.1. Švietimo ir mokslo ministerija ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nustatytų jų reguliavimo sričiai priklausančių švietimo, informavimo ir orientavimo įstaigų planines užduotis, parengtų profesinio informavimo ir orientavimo paslaugų vertinimo (audito) metodikas;

76.2. Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų įsteigtos institucijos:

76.2.1. vykdytų sekamąsias paslaugų poveikio vartotojams studijas, palygintų Lietuvoje teikiamas profesinio orientavimo paslaugas su paslaugomis, teikiamomis ES ir šalyse kandidatėse, bendradarbiautų su ES ir šalių kandidačių profesinio orientavimo politikos kūrėjais. Studijų pagrindu gautas išvadas ir pasiūlymus teiktų Lietuvos profesinio orientavimo tarybai, Lietuvos darbo biržai, regioninėms profesinio mokymo taryboms bei suinteresuotoms ministerijoms;

76.2.2. skaičiuotų profesinio orientavimo sąnaudas, – tai leistų rengiant kasmetines profesinio orientavimo programas numatyti, kur galima taupyti lėšas bei nukreipti jas labiausiai reikiama kryptimi;

76.2.3. parengtų profesijos patarėjų, pedagogų-konsultantų, profesijos konsultantų mokymo standartus;

76.2.4. aprobuotų prevencines, reabilitacines, korekcines programas;

76.2.5. nustatytų profesijos patarėjų, pedagogų-konsultantų, profesijos konsultantų kategorijas, kvalifikacinius reikalavimus, jų karjeros augimo galimybes;

76.2.6. vykdytų sisteminių teikiamų paslaugų vertinimą.

Sukurti profesinio orientavimo kokybės kriterijus, kuriais remiantis būtų galima įvertinti profesinio orientavimo paslaugas. Siekiant paslaugų kokybės, svarbu įvardyti kokybės rodiklius: profesinio orientavimo paslaugų prieinamumą, tikslingumą, veiksmingumą, personalo kokybę, socialinių partnerių aktyvumą, aprūpinimą ištekliais, aukštos kokybės ir patikimos informacijos prieinamumą.

Profesinio orientavimo tikslinės grupės ir veiklos kryptys

77. Profesinio orientavimo veikla yra daugialypė, apimanti visus žmogaus gyvenimo tarpsnius bei socialines situacijas, teikianti įvairiapusiškas paslaugas siekiant padėti žmogui išlikti užimtumo sistemoje (švietimo arba darbo pasaulyje), rasti darbą bei netekus darbo prisitaikyti prie naujų darbo rinkos reikalavimų ir grįžti į užimtumo sistemą. Šiandien profesinio orientavimo veikla nėra reglamentuota – nėra aiškiai įvardytų pagrindinių tikslinių grupių, paslaugų kryptių bei jų turinio. Nuo tikslinių grupių savybių bei poreikių priklauso profesinio orientavimo paslaugų turinys ir metodai. Profesinio orientavimo paslaugų turinį veikia pokyčiai darbo pasaulyje.

78. Skiriamos pagrindinės tikslinės grupės:

78.1. vaikai ir jaunimas, besimokantieji bendrojo lavinimo mokyklose;

78.2. jaunimas ir suaugusieji, besimokantieji profesinio rengimo institucijose;

78.3. dirbantys asmenys;

78.4. jaunimas be profesinio pasirengimo;

78.5. bedarbiai;

78.6. ilgalaikiai bedarbiai;

78.7. jaunimas ir suaugusieji, priskiriami socialiai pažeidžiamoms grupėms.

79. Profesinis orientavimas pagal tam tikros tikslinės grupės poreikius apima prevencinę, reabilitacinę ir korekcinę veiklą:

79.1. prevencinė veikla skirta asmenims, dalyvaujantiems mokymo ar darbo rinkos sistemose. Šios veiklos tikslas yra padėti klientams išsiaiškinti savo profesinius polinkius, profesinį kryptingumą bei tinkamumą, nusistatyti pritaikymo sritis ir profesinės karjeros tobulinimo galimybes. Siekiant užtikrinti profesinio informavimo ir karjeros planavimo

įgūdžių ugdymo paslaugų prieinamumą bei kokybę, reikia reglamentuoti tokių paslaugų teikimą studentams, bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų mokiniams: numatyti amžiaus grupes ir veiklą, paslaugų teikėjus ir atsakingus asmenis. Reikia numatyti šių paslaugų teikimą asmenims, kurie dalyvauja darbo rinkos sistemose. Tam reikia, kad:

79.1.1. profesinio informavimo ar/ir karjeros planavimo įgūdžių ugdymo paslaugos būtų teikiamos šioms grupėms: baigiamųjų klasių (pagrindinės ir vidurinės bendrojo lavinimo, profesinės mokyklos), mokymosi profilį besirenkantiems mokiniams, aukštųjų mokyklų studentams;

79.1.2. bendrojo lavinimo ir profesinėse mokyklose profesijos patarėjas teiktų informaciją apie profesijų turinį, ypatumus ir reikalavimus, profesijos įgijimo, kvalifikacijos kėlimo ir įsidarbinimo galimybes;

79.1.3. mokytojai, socialiniai pedagogai ir pedagogai-konsultantai po specialaus parengimo, mokyklų psichologai padėtų pažinti individualius profesinius interesus ir polinkius bei kurti profesinės karjeros planus, teiktų pagalbą mokiniams renkant ar keičiant mokymosi profilį;

79.1.4. duomenis apie iš mokymo sistemos „iškritusius“ asmenis bendrojo lavinimo ir profesinės mokyklos perduotų profesinio orientavimo centrams. Savivaldybių profesinio orientavimo komisijos rūpintųsi, kad šie asmenys nuvyktų į profesinio orientavimo centrus, o centrų specialistai motyvuotų iš mokymo įstaigų „iškritusius“ asmenis tolesniam mokymuisi ar darbo veiklai;

79.1.5. mokytojai, tėvai, studentai ir mokiniai turėtų galimybę kreiptis dėl informacijos ir išsamesnės asmeninės konsultacijos į psichologines-pedagogines tarnybas, profesinio informavimo taškus ir profesinio orientavimo centrus, darbo biržas;

79.2. reabilitacinė ir korekcinė veikla skirta asmenims, laikinai nedalyvaujantiems mokymo ir darbo rinkos sistemose. Veiklos tikslas yra padėti įgyti profesiją bei tobulinti kvalifikaciją ar persikvalifikuoti ir/ar susirasti darbą. Siekiant reglamentuoti profesinio orientavimo paslaugų teikimą šiems asmenims bei numatyti paslaugų teikėjus ir atsakingus asmenis reikia, kad:

79.2.1. šios paslaugos būtų teikiamos jaunimui be profesinio pasirengimo (nuo 16 iki 25 metų), asmenims, kurių profesija nepaklausi darbo rinkoje, ar asmenims, pirmą kartą pradedantiems darbo veiklą, taip pat ilgalaikiams bedarbiams ir socialiai pažeidžiamoms grupėms: neįgaliesiems, tautinėms mažumoms, buvusiems kaliniams, imigrantams ir kt.;

79.2.2. profesinio orientavimo, psichologinio asmens įvertinimo (testavimas), psichologinio konsultavimo, įsidarbinimo konsultavimo paslaugos, profesinio apsisprendimo, gebėjimų ir įgūdžių sėkmingai prisitaikyti darbo rinkoje ugdymo, motyvavimo didinimo, asmeninio aktyvumo skatinimo, savęs pažinimo, pasitikėjimo savimi, neadaptivaus elgesio korekcijos ir kitos programos būtų teikiamos darbo biržose ir profesinio orientavimo centruose.

Skiriamos pagrindinės profesinio orientavimo tikslinės grupės: vaikai ir jaunimas, besimokantieji bendrojo lavinimo mokyklose; jaunimas ir suaugusieji, besimokantieji profesinio rengimo institucijose; dirbantys asmenys; jaunimas be profesinio pasirengimo; ilgalaikiai bedarbiai; jaunimas ir suaugusieji, priskiriami socialiai pažeidžiamoms grupėms. Profesinis orientavimas pagal grupių poreikius apima prevencinę, reabilitacinę ir korekcinę veiklą.

Profesinio orientavimo programos, priemonės ir metodai

80. Atsižvelgdami į vartotojų individualius poreikius ir tikslus, profesinio orientavimo specialistai taiko įvairaus sudėtingumo asmens įvertinimo metodikas (testus), klausimynus, anketas. Tai palengvina bendravimą tarp kliento ir profesinio orientavimo specialisto, suteikia sisteminių pagrindą problemų analizei ir jų sprendimui. Klientai gali būti konsultuojami individualiai ir grupėse. Pagal išsakytus klientų lūkesčius bei neformalaus ugdymo principus rengiamos ir vykdomos prevencinės, reabilitacinės bei korekcinės programos.

81. Psichologinis įvertinimas – viena iš sudedamųjų profesinio orientavimo dalių. Psichologiniam įvertinimui naudojamos įvairios standartizuotos metodikos. Lietuvoje dažnai naudojamos pasenusios, neadaptuotos ir nelegalios užsieninės psichologinio įvertinimo metodikos. Todėl ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas moksliskai patikrintoms, kokybiškoms psichologinio įvertinimo metodikoms įsigyti bei adaptuoti jas Lietuvoje. Originalios psichologinio įvertinimo metodikos naudojamos pagal jų autorių nurodytus reikalavimus specialistų kvalifikacijai ir kompetencijai.

82. Tam, kad profesiniame orientavime būtų naudojamos kokybiškos užsienio ir šalyje sukurtos psichologinio įvertinimo metodikos, reikia, kad:

82.1. Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, atsižvelgdamos į psichologų ekspertų rekomendacijas, parengtų profesinio informavimo taškų ir profesinio orientavimo centrų aprūpinimo metodikomis tvarką;

82.2. Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų įsteigtos institucijos rūpintųsi Lietuvoje sukurtų metodikų ir prevencinių, reabilitacinių ir korekcinų programų aprobavimu, įsigytų, adaptuotų ir platintų kitų šalių psichologinio įvertinimo metodikas, teiktų užsakymus dėl naujų psichologinio įvertinimo metodikų rengimo ir adaptavimo, nustatytų, su kokio lygio metodikomis gali dirbti profesijos patarėjai, konsultantai, pagal jų įgytą išsilavinimą bei patirtį, išnaudotų įvairių fondų ir kitų šaltinių finansavimo galimybes naujoms metodikoms kurti;

82.3. profesinio orientavimo centrai rengtų ir vykdytų prevencines, reabilitacines, korekcines, asmeninių gebėjimų bei tarpasmeninių įgūdžių ugdymo programas, padedančias sėkmingai prisitaikyti darbo rinkoje.

Profesinio orientavimo metodai ir priemonės palengvina bendravimą tarp kliento ir profesinio orientavimo specialisto, suteikia sisteminių pagrindą problemų analizei ir sprendimui. Turi būti parengtos, adaptuotos bei atnaujintos programos, priemonės ir metodai atsižvelgiant į šiandieninius individo poreikius.

Profesinio orientavimo specialistų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas

83. Profesinio orientavimo paslaugų kokybė priklauso nuo specialistų kompetencijos. Šiandien Lietuvoje nėra profesinio orientavimo specialistų profesijos standarto, pirminio rengimo programų. Nuoseklaus kvalifikacijos tobulinimo programos vykdomos Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyboje. Sąlyginai didelis specialistų skaičius, dirbantis be formalaus išsilavinimo, sąlygoja neformalaus ir savaiminio mokymosi pripažinimo metodologijos būtinumą. Reikia pažymėti, kad nėra ir profesinio orientavimo specialistų rengėjų mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemos, trūksta profesinio orientavimo specialistų mokymo ir mokymosi medžiagos.

84. Siekiant, kad profesinio orientavimo paslaugos būtų teikiamos kokybiškai, prieinamai, lanksčiai ir tinkamu laiku, reikia užtikrinti kompetencijos įgijimą ir kvalifikacijos kėlimą pagrindinėse profesinio orientavimo paslaugų kryptyse:

84.1. karjeros planavimo įgūdžių ugdymo;

84.2. profesinio informavimo;

84.3. profesinio konsultavimo.

85. Skirtingų tipų profesinio orientavimo specialistų veiklos sritis ir gebėjimus apibrėžtų bendrasis profesinio orientavimo specialisto profesijos standartas (toliau „standartas“). Gebėjimai būtų skirstomi į bendruosius ir specialiuosius. Standartas būtų pagrindas planuojant, organizuojant ir įvertinant profesinio orientavimo specialistų ir jų rengėjų mokymo turinį.

86. Profesinio orientavimo specialistų pirminio rengimo modelis turi atitikti Lietuvos švietimo tradicijas, profesinio rengimo ir darbo rinkos sąveikos specifiką, dermę su kitų šalių ir tarptautinėmis profesinio mokymo ir darbo pasaulio kaitos tendencijomis. Profesinio orientavimo specialisto kvalifikaciją teikianti pirminio rengimo programa bus rengiama pagal minimalius kvalifikacinius reikalavimus, kuriuos nustatys Švietimo ir mokslo bei Socialinės

apsaugos ir darbo ministerijos. Konkretaus tipo profesinio orientavimo specialisto minimalius kvalifikacinius reikalavimus sudarys standarte numatytų gebėjimų deriniai.

87. Profesinio orientavimo specialistų minimalią kvalifikaciją atitinkantį pirminį rengimą vykdys atitinkamos aukštosios mokyklos, turinčios standartą ir kvalifikacinius reikalavimus atitinkančias studijų programas. Rengimo turinys realizuojamas remiantis šiomis nuostatomis:

87.1. teorinių studijų aukštojoje mokykloje ir praktinių įgūdžių lavinimo darbo vietoje derinimas;

87.2. atžvalga į profesinio orientavimo specialistų turimą išsilavinimą, realius gebėjimus bei studijų prieinamumą (vietos ir laiko požiūriais);

87.3. aktyvus socialinių partnerių dalyvavimas planuojant, organizuojant ir įvertinant rengimo turinį.

88. Profesinio orientavimo specialistų rengimo pasiekimų vertinimas bus grindžiamas „portfolio“ principu, leidžiančiu nustatyti lanksčią studijų trukmę ir eigą, atsižvelgiant į studijuojančiojo turimus gebėjimus ir laiko išteklius bei sudarant prielaidas pripažinti jau turimus studijuojančiojo gebėjimus. Baigiamasis studijuojančiojo pasiekimų vertinimas bus atliekamas apibendrinant „portfolio“ ir baigiamojo darbo rezultatus.

89. Atsižvelgiant į darbo stažą, išsilavinimą bei atliekamas funkcijas, profesinio orientavimo specialistai bus skirstomi į kelias kategorijas. Konkrečių tipų specialistų kategorijas ir jų kvalifikacinius reikalavimus nustatys Švietimo ir mokslo arba Socialinės apsaugos ir darbo ministerija kartu su kitomis atitinkamomis institucijomis. Aukščiausiai kategorijai pasiekti bus būtinas magistro kvalifikacinis laipsnis, įgytas žmogaus išteklių valdymo srityje.

90. Profesinio orientavimo specialistų tęstinio rengimo turinys priklausys nuo švietimo ir darbo pasaulio svarbių mokslinių techninių ir kitų inovacijų, profesinio orientavimo specialistų naujų veiklos funkcijų įvaldymo bei asmeninių poreikių ir interesų. Jį sudarys 2 tipų moduliai:

90.1. strateginėms dalykinio pobūdžio kompetencijoms, susijusios su inovacijomis darbo pasaulyje, ir profesinio orientavimo metodinėms kompetencijoms, susijusioms su profesinio orientavimo inovacijomis, įgyti;

90.2. individualiems profesinio orientavimo specialistų kompetencijos poreikiams patenkinti. Jas profesinio informavimo ir orientavimo specialistai nustato patys ir galės įgyti tęstinio švietimo institucijose Lietuvoje ir užsienyje.

91. Profesinio orientavimo specialistų rengimas organizuojamas derinant valstybės (Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų), socialinių partnerių, organizacijų interesus bei veiksmus. Pagrindinės specialistų rengimo institucijos yra:

91.1. aukštosios mokyklos ar jų padaliniai, vykdančios profesinio orientavimo studijas ir tyrimus. Jie vykdytų profesinio orientavimo specialistų rengimą ir jų kvalifikacijos tobulinimą;

91.2. kvalifikacijos tobulinimo įstaigos. Jos vykdytų profesinio orientavimo specialistų tęstinį rengimą, siekiant įgyti standarte nurodytus gebėjimus.

Atsižvelgiant į tai, kad didelė dalis profesinio orientavimo specialistų dirba be formalaus išsilavinimo, reikia parengti jų įgytos patirties formalaus pripažinimo bei kvalifikacijos tobulinimo tvarką. Turi būti sukurta profesinio orientavimo specialistų rengimo sistema. Reikia užtikrinti kompetencijos įgijimą ir kvalifikacijos tobulinimą pagrindinėse profesinio orientavimo paslaugų kryptyse: karjeros planavimo įgūdžių ugdymo, informavimo ir konsultavimo. Profesinio orientavimo specialistų veiklos sritys ir kompetencija turi būti apibrėžta profesinio orientavimo specialisto standarte.
